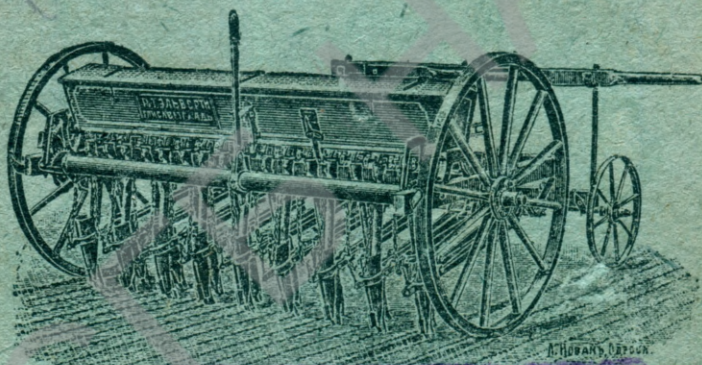

20974Dx

го Дѣла въ Одесѣ.

РОЗМОВА ПРО СЕЛЬСКЕ ХАЗЯЙСТВО.

1-ВА КНЫЖКА.

Е. Чикаленко.

Перше видання. Одобрено ученымъ Комитетомъ Министерства Земледѣлія; допущено Министромъ Народнаго Просвѣщенія въ учит. библіотеки народныхъ училищъ и учительск. семинарій, въ безплатныя народныя читальни и библіотеки; премировано Харьковскимъ Обществомъ Сельскаго Хозяйства большою серебряною медалью.

2-е исправленное изданіе.

ОДЕССА.

Тип. Южно-Русск. Общества Печатнаго Дѣла (Пушкинская, 20).

1901.

242

4331

ИЗДАНИЕ

438

Акціонернаго Южно-Рускаго Общества Печатнаго Дѣла въ Одессѣ.

Нараучет 1941 г.
Т. Н.

прис

РОЗМОВА ПРО СЕЛЬСКЕ ХАЗЯЙСТВО.

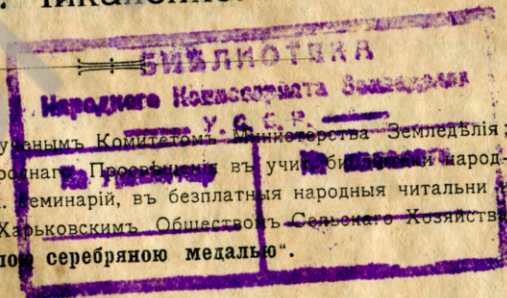
1-ВА КНЫЖКА.

ЧОРНЫЙ ПАРЬ ТА ПЛОДОЗМИНЬ

(зъ малюнками).

1936 г.

Е. Чикаленко.

Перше видання „Одобрено ученымъ Комитетомъ Министерства Земледѣлія; допущено Министромъ Народнаго Просвѣщенія въ училищныя народныя училища и учительск. семинаріи, въ бесплатныя народныя читальни и бібліотеки; премировано Харьковскимъ Обществомъ Сельскаго Хозяйства большою серебряною медалью“.

29 TRA 2014

ОДЕССА.

Тип. Акціонернаго Южно - Рускаго Общества Печатнаго Дѣла.
(Пушкинская ул., д. № 20).

1901.

Дозволено цензурою.—Одесса, 7-го Октября 1900 года.

Чорный паръ та плодозминь.

Годъ зъ пѣятнадцать тому назадъ оселився я въ Херсонскій губерни коло станціи Мардаровкы и почавъ хазяйинувать такъ, якъ у насъ вси люде хазяйинують. Сіавъ я наибильше колосовой хлибъ: жыто, пшеницю, ячминь, овесь, просо; пидъ озымый хлибъ оравъ писля Петра, та пидъ ярыну—весною.

Прохазяйинувавъ я такъ скилька рокивъ, бачу, що погано йде дило: хлибъ родить не що-году, а якъ и вродыть, то цина на ёго мала; скотына тежъ дешева, а въ невѣржайный годъ, то хочъ дурно їи видавай, бо нїчимъ зимовать. Оттакъ хазяйинуючы, я ледви — ледви звѣдывъ кинци зъ кинцями; ледви мени зъ хазяйства ставало на оплаткы та на прожытокъ.

Видъ нашего земського агронома та зъ тыхъ кныжокъ, що винъ мени дававъ, довидався я, що по иншихъ краяхъ хочъ и зѣмли гириши видъ нашихъ, а хлибъ родить краще нижъ у насъ и паша для скотыны есть, бо тамъ люде краще хазяйинують, краще обробляють землю, нижъ мы.

Почавъ и я пробовать обробляты землю на всяки способы, почавъ сїять въ поли кукурузу, бурякы, травы. Почало мое хазяйство кращаты: бильше стало хлиба родить, бильше збиратысь хорошейи паши; скотына стала рослища, кони кращи.

Тяжкый голодный (1892) годъ мени вже лекше було пережить, нижъ сусидамъ. Хочъ не багато тоди вродыло хлиба та паши, а все-таки мени стало на оплаткы, на прожытокъ та й скотына моя не бидувала такъ якъ у людей

Того-жъ (1892) году у мене була посіяна на пробу десятина жыта на пару; паръ сей бувъ обробленный такъ, якъ райвъ оброблять профессоръ П. А. Костычевъ *) и зветься винъ *чорнымъ* паромъ, бо на ёму циле лито ничего не росте. Ся десятина дала мени того голодного году пудивъ 120 хорошего повного зерна. Съ того часу почавъ я сіять всю озымыну на чорнымъ пару та й сусидамъ своимъ райвъ робить чорный паръ.

Въ 1896 роци въ Херсоньскій губерни зновъ бувъ такий недоридъ хліба, що наше Земство мусило давать людямъ зерна на насиння та на харчи, а у мене та у моихъ сусидивъ, що зробылы на пробу чорный паръ, того году бувъ дуже хороший хлібъ. Председатель Губерньской Земской Управы, колы побачывъ ёго, то дуже здивувався, що безъ дошу вырисъ такий роскишный хлібъ (Сборникъ Херсонскаго Земства 1896 г. № 8 стр. 24).

Писля такои пробы мало не вси мои односельчане почалы робить чорный паръ и съ того часу що-году мають дуже хороший хлібъ.

Навить сёго засушливого (1899) лита, колы навкругы все повыгорало, хліба у людей таки, що й косою не зачепышь, у насъ на пару озымына вродыла такъ, що дай Боже й повикъ! — пшениця дала по 150 пудивъ зъ десятины, а жыто бильше 160 пудивъ («Хозяинъ» 1899 г. № 36,46, «Хуторянинъ» № 37,47).

Мени багато доводиться розмовлять зъ своимы сусидами про те, якъ треба оброблять паръ та якъ упорядковать въ нашимъ краю хазяйство, щобъ зъ ёго була корысть; теперъ въ оцій кныжечци я хочу розсказать про се и для далекихъ землякивъ; я буду розсказувать такъ, якъ я розмовляю зъ сусидами, навить тымы самими словами, може хто, прочытавши сю кныжечку, здумае зробить пробу и переверить мои слова на дили.

Чорный паръ.

Якось въ неділю сыдымо мы зъ сусидомъ тай розмовляемъ про те, що тяжко жыты на свити стало хліборобамъ, що насталы трудни годы, бо хлібъ теперъ не родыть такъ, якъ колысь родывъ, а я й кажу:

— А на мою думку, то й теперъ хлібъ родыть добре у того, хто добре обробляе поле!

— А справди, скажить будь-ласка, що вы робыте, що у васъ що-году такий хороший врожай? А сёго году такъ прямо дыво: страшенна посуха стояла циле лито, у насъ хліба такъ повыгоралы, що й насиння не вернется, а у васъ смилыво буде пудивъ по 150 жыта на десятины. Колы вы орете на паръ?

— Я орю на озыму пшеницю та й на жыто рано вежною; якъ тилько засію весною ярыну, то заразы починаю орать на паръ. *)

— На що-жъ ораты такъ рано?

— Щобъ зробить въ земли запасъ воды для озымыны. Наша, бачте, сторона дуже суха. У насъ, якъ сами знаете, часто бувають таки засухы, що за циле лито ни одного доброго дощу не выпаде. Отъ, хочъ-бы й сёго лита: земля такъ высохла, що ии не то-що плугомъ, а й железною лопаткою не вколупнешъ...

— Се правда. Отъ, де-хто зъ нашихъ хазяйнивъ вышлы ораты писля Петра, такъ ниякъ не вѣоруть! Поламалы плугы тай ждуть теперъ дощу, а у васъ рилля зъ весны готова; дасть Богъ у Спасивку дощъ, рилля намокне, то й посіете!

*) Перше я робывъ настоящий *чорный паръ*, т. е. оравъ на паръ зъ осени, а потимъ, колы упевнився, що въ нашимъ краю хлібъ однакою росте якъ на осинній, такъ и на ранній весинній оранци, то почавъ робить ранній зеленый паръ. До того-жъ дойшлы и на Херсоньскимъ опытнымъ поли. Ранній зеленый паръ я называю чорнымъ, бо такъ вже ёго у насъ звать люди.

*) «О борьбѣ съ засухами въ Черноземной полосѣ».

— Та моя рилля и безъ дощу вохка; писля Маковія почну сіять и сподиваюсь, що зерно зійде.

— Може у васъ половою дощъ пройшовъ?

— Ни, дощу не було, а рилля вохка. Отъ, пидить на мій паръ, то побачите, що рилля тилько зверху вершка на пивтора суха, а всподи така мокра, хочъ заразъ сій.

— Признаться, я ще не чувъ, щобъ рилля посередъ лита безъ дощу була мокра. Якъ же се вы зробили, по-лывали чы що?

— А отъ, слухайте. Весною зъ оранкою я поспишаю, покы ще земля не высохла. Слідомъ за плугомъ я пускаю легеньку борону: кинь привъязується такъ, щобъ винъ йшовъ риллею врядъ зъ плугомъ, а борона—врядъ зъ плугатаремъ. Якъ не заскородышъ рилли слідомъ за плугомъ, то вона такъ высохне, що потимъ вже не порозбываешъ грудокъ бороною; навить до полудня неможна покынуть незаскороженой рилли.

— Та на що-жъ їи скородыты, аже-жъ кажуть люде, що рилля краще выпареться, перегорыть, колы вона грудовата.

— Та въ тимъ беда, що незаскорожена рилля въ сухе лито сохне глыбоко, а намъ треба, щобъ вона була мокра, треба, щобъ земля мала вильгость чи вохкисть, якъ кажуть люде.

— А якъ се зробити безъ дощу?

— Отъ, въ тимъ-то й дило, що колы мокру землю выорать та заразъ же їи бороною заскородыть, то вона не такъ сохне.

— Тобъ-то витерь тоди не заходять по мижъ грудками у глыбыну?

— Такъ. Вы сами знаете, що земля зимою вбирае въ себе снігову воду. Якъ зима добра, якъ всю зиму лежить глыбокий снігъ, то тоди й хлиба можна сподиватись, тоди й сїно буде.

— Се правдѣ. Колись-то велики снігы залягали, тоди й хлибъ краще родывъ и сїна булы...

— Зимою, пидъ снігомъ тепло. Въ сѣми люти морозы пидъ снігомъ земля розмерзається и потроху вбирае въ

себе снігову воду. Въ добру зиму снігова вода проходить далеко въ глыбыну и земля намокае дуже глыбоко. А литомъ земля не запасаетъ воды, а потроху высыхае; литомъ хочъ який великий дощъ выпаде, а земля не промокне глыбоко, бо багато воды дурно збигае въ яры, а котра и увійде въ землю, то заразъ-же сонце та витерь высушать їи. Литомъ, бачте, видъ сонця та витру высыхае попереду верхній шаръ земли, а колы винъ высохне, то тягне воду зъ ныжчого шару. И такъ, въ сухе лито земля высыхае дуже глыбоко.

— Якъ-же то вода зъ глыбыны пидіймається вгору?

— Якъ? А отъ возьмїть, наприкладъ, двї грудки земли—одну намочить въ води, а другу суху покладить зверху неї такъ, щобъ вона тисно пристала. Тоди потрошку вода зъ ныжчої мокрої грудки буде переходить въ верхню суху, ажъ покы вони обидви не стануть однаково вохки. *)

Або подивитись, якъ керосинъ въ лампи пидіймається вгору по гнотови. Зъ одного кінця керосинъ потроху згорає, а по гнотови зъ лампы свижий керосинъ зновъ пидіймається вгору, ажъ покы увесь не згорыть. Оттакъ воно робиться и въ земли: зимою и рано весною вода проходить маленькими щилинками въ глыбыну, а литомъ якъ прыпече сонце та повіе витерь и земля почне зверху высухать, вода по тимъ щилинкамъ потроху пидіймається зъ глыбыны вгору и тутъ высыхає, зноситься витромъ, такъ само якъ згорає керосинъ въ лампи. Такъ отъ, дило въ тимъ, щобъ не дать отїй зимовїй води пидійматись вгору, не дать їй высыхать.

— А якъ-же се зробити?

— Колы мы перерижемъ гнїть въ лампи такъ, щобъ обидви половини держались тилько на скількохъ ныточкахъ, то лампа почне гаснуть, бо керосинъ вже не буде пидійматись такъ якъ тоди, колы гнїть бувъ суцільный. Оттакъ треба зробити и зъ землею: треба плугомъ одри-зати верхній шаръ земли видъ ныжчого, щобъ винъ не бувъ

*) Вода пидіймається вгору по тонесенькимъ якъ волосъ щилинкамъ; ся здатність пидійматись вгору звється волосністю.

зъ нымъ сущильнымъ и розбыть, роспушуть ёго бороною. Тоди вода пидниметься зъ глыбыны тилько до сёго верхнёго пидпушеного шару, а выще вже не пиде, бо ти щилыны, по котримъ пидймається вода, порозрываются боронымы. Хоть литомъ сей верхній шаръ земли и высохне, а насподи все такы задержыться та вода, що набралась зимою та рано весною...

— Теперъ я розумію: значить, вы хотите, щобъ ота снігова вода держалась у васъ въ земли циле лито!

— Именно такъ. Въ нашій сторони не можна покладатись на литнюю дощову воду, намъ треба всима способами запасать для озымыны снігову воду.

— То невже-жъ, у вашій рилли держыться циле лито снігова вода и не высыхае?

— Авже-жъ держыться. Я-жъ кажу, пидить подывыться на мій паръ, то побачите, що винъ высохъ тилько вершка на пивтора, а насподи мокрый якъ весною; а дощу вже давно не було.

— Ну, завтра нарочыто пиду подывлюся. Се вы такъ резсказуете, що якъ-бы хто другой говорывъ, то й не повіривъ-бы.

— А отъ, пидить, то й сами побачите.

* * *

Днівъ черезъ скілька прыходить до мене сусида тай каже:

— Ну, ходывъ я на вашъ паръ, розгортавъ ёго тай чудовався. Прямо, дыва вы робыте, тай годи! Циле лито стоить така спека, така посуха, що земля потрискалась, а ваша рилля така мокра, хоть конькы липы. Зверху, такъ може на тры пальцы, суха, а въ спидъ мокра якъ писля дощу; прямо, очамъ своимъ не віривъ! А отъ, ст браю не така мокра якъ посередъ нывы.

— А се-жъ видтого, що сумежна земля суха, тай вытягае воду зъ моеи рилли.

— Такъ, такъ. А выдно вы недавно зновъ скородылы паръ, бо зверху рилля така пухка!

— А скородывъ. Я сёго лита вже ёго разивъ пять скородывъ. Першый разъ борона йшла слидомъ за плугомъ, а потимъ черезъ тыждень чы-що вдруге треба було скородыть, бо паръ почавъ зеленить. Земля, бачте, мокра, той почало сходьтъ всяке зилля. Тоди я поспишывъ скорище позрывать ёго бороною, щобъ ничего не росло, бо якъ паръ заросте, тоди пропала вся работа—высохне рилля.

— Якъ? Видъ того высохне, що шось тамъ поросте?

— А высохне. Всяка, бачте, рослына вытягае воду съ земли, сушить и; чымъ бильше на земли росте всякого зилля, всякыхъ травъ, тымъ бильше воны высушать землю. А щобъ оти бурьяны, що посходылы, не сушылы моеи рилли, я ихъ зрываю бороною, покы воны ще не всоринылысь; бо колы бурьяны укориняться, колы паръ зазеленіе, тоди вже ёго треба знову переорувать, а литня оранка дуже сушить землю.

— Такъ, бо плугъ вывертае мокру землю на верхъ.

— То-то и есть! Переорувать паръ можна тилько въ дуже мокре лито; трапляється иноди такє лито, що мало не що-дня йдуть дощи, тоди вже боронымы ничего не вдіешъ бурьянамъ; та й видъ дощивъ рилля такъ заплещеться, такъ зляжеться, що и безприминно треба перорать миленько букаремъ або чотырилемешныкомъ тай у слидъ заскородыть боронымы. Въ мокре лито багато работы коло пару!

— Та мокре лито у насъ ридко колы буває, а засуха, то мало не що-году!

— Черезъ те-то я й не даю бурьянамъ розростатись та высушувать землю, а тилько воны посходять, заразы ихъ зрываю боронымы.

— То такъ прыйдеться циле лито те й робыть, що скородыть паръ!

— Ни, се тилько зъ весны такъ, а литомъ видъ сонця паръ зверху такъ роспикається, що бурьяны тилькы вытягнуться зъ земли, тай вяннуть, пропадають. Отъ, зъ періемъ та зъ чапалочью—бида!

— Бо воны растутъ зъ кориня...

— То-то. Якъ есть на пару се зилля, то вже хорошего пару не буде—чысто перій высушить, выше зъ ёго воду. Позавторикъ у мене пидъ паромъ було перекувате поле, то я морочывся все, лито, покы повытягавъ коринь дряпаками та бороны.

— Та на вашимъ поли вже ніяка кориньста трава не вырасте; яке було въ земли кориння та насиння, то по-сходило и позрывалось бороны.

— Правда, паръ дуже добре очищае поле видъ всякихъ дыкыхъ травъ.

— На що-жъ се вы недавно зновъ ёго скородылы? Паръ-же чыстый, на ёму вже ничего не росте.

— А се отъ на що. Побачывъ я, що паръ мій почавъ зверху трискаться, се значить, що верхній шаръ земли вже злится зъ ныжчимъ и вода почала пидійматься зъ глыбыны вгору та высыхатъ. Я заразъ заскородывъ ёго, пидпушывъ гарненько, порозбывавъ бороны та щилынки, по котримъ пидіймається вода...

— Та тутъ, видно, треба знаты, колы ёго й скородыты.

— А вы-жъ якъ думалы? За паромъ треба доглядать, щобъ зверху земля завжде була горошкувата, пухка. Отъ, якъ пияся дощу рилля зольється, зашкарупне и на ій зробиться суха шкурка, то и безпреминно треба розбыть бороною, а то вода зновъ буде по щилынкамъ пидниматься вгору и высыхатъ.

— Та се вы тымы бороны землю такъ розибъете, що вона буде якъ попиль—повіе витерь, то й закурыть якъ хуга зимою.

— Э, ни, сёго нема чого боятысь, бороны николи парови не пошкодыть, а поможе багато; окримъ того, що вона не дае парови высыхатъ, вона ще захыщае озимыну видъ червѣ.

— Ну, а се вже якъ?

— Литомъ, бачыте, метелыки та всяки кузкы кладуть въ землю свою игру, зъ котрой потимъ вылуплюється черва, що пидійдае озимыну. На моему пару та черва не вылуплюється, бо я бороны разуразъ вывертаю игру на верхъ; тутъ вона пропадае видъ сонця та витру, и хочъ

вылупиться черва, то птыця ии выбирае слидомъ за бороною. Съ того часу, якъ я обробляю отакъ паръ, у мене ни разу нищо ни пидійдало озимыны.

— Ну, а орете вы мабуть глыбоко?

— На зяблю орю, справди, глыбоко—вершкывъ до пяты, а на паръ—зовсімъ милько, не бильше якъ вершка на два, тры...

— Та невже? то вы, значить, орете такъ якъ и мы...

— Трохы не такъ: я орю вузенькою скыбою, добре пидризаю всяке кориння та ривненько перевергаю землю и не роблю огрихивъ або сказивъ.

— Чого-жъ то вы на паръ орете милько, а на зяблю глыбоко?

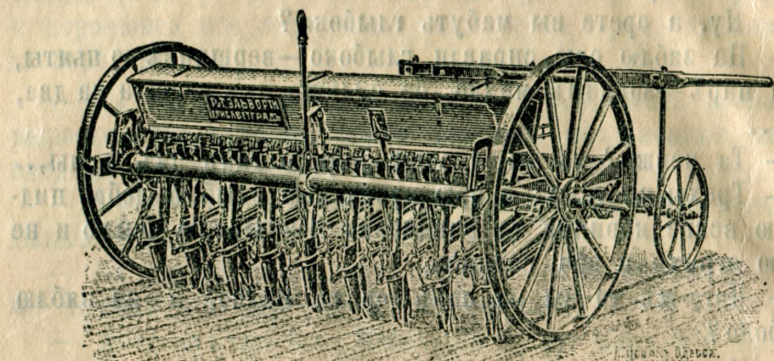
— На зяблю я орю глыбоко, щобъ за зиму земля бильше напыталась снigовою водою, а на паръ орю милько, щобъ литомъ не высушить глыбоко земли. Вы вже знаете, що для того, щобъ задержатъ вохкысть, треба верхній шаръ земли одризать плугомъ и розбыть ёго бороною; хочъ сей одризанный шаръ въ спеку и высохне, а всподи все-таки задержиться вода. Литомъ у насъ часомъ бывае така спека, що рилля высыхае на всю глыбыну, на яку ии видризавъ плугъ; чимъ глыбше земля выорана, тымъ глыбше вона въ засуху высохне, а черезъ те я й орю такъ милько. Есть хазайины, що орють ще мильче, не бильше вершка и хваляться врожаямы, а я думаю, що у насъ видъ такой милкои оранкы заведуться бурьяны, бо плугъ не зможе добре пидризать кориння и робытyme огрихы. На таку глыбыну можна тилько переорувать паръ, колы винъ литомъ заросте такъ, що не можна ёму ничего зробить бороны.

— Ну, а якъ вы орете весною на ярыну?

— Я николи не орю на ярыну весною, а тилькы зъ бсены, бо упевнивсь, що на зябли ярына краще родыть, нижъ на новорилли; и чымъ ранище выорана зябля, тымъ кращый родыть на ній хлибъ. Найкраще орать на зяблю заразъ пияся жнивъ або въ Спасивку, а колы вона заросте, то переорать ии на зиму, або vyrалыть весною передъ сивбою.

— А якъ вы сіете?

— Я сію рядовою сіялкою, що сама сіє, сама й загортає зерно; після неї вже не треба заволикать зерна боронами.

Рядова сіялка.

— Добре, що у вас така сивалка, а якъ-бы прийшлося сіяти руками, то зерно було-бъ зверху: ёго бороною не закрывешъ, бо рилля дуже гладенька.

— Можна сіяти підъ рало, підъ чотырилемешныкъ, а після заволочить по одній борони. Нема чого боятися, що зерно не зійде; въ нашій стороні краще глыбше сіяти, тоді зерна витеръ не выдуе, а весною у озимыны не одкрые коринцивъ, бо вони будуть глыбше въ землі. Коли-жъ нема рядової сіялки, то озимыну страшно сіяти на чорнимъ пару безъ дощу. Рядова, бачте, сіялка встановлюється такъ, щобъ вона садила зерно на ту глыбину, де земля мокра: тоді воно й безъ дощу сходить; а коли зерно сіється руками, то воно падає на верхню суху землю, а потімъ раломъ чы чотырилемешныкомъ спідня мокра земля перемишається зъ сухою, то й сходь будуть не дружны.

— Такъ не вартъ чорного пару робыты, коли на ёму не можна безъ дощу сіяти: однаково, якъ буде дощъ, то й на спасивчанымъ пару сходь будуть!

— Ни, не однаково. На чорнимъ пару и після маленького дощыку можна сіяти руками и будуть сходь, бо винъ всподи мокрый, а спасивчаний и петривчаний—сухи.

— Та після доброго дощу, якъ земля намокне, на всякимъ пару сходь будуть, не тилько на чорнимъ.

— Добрыхъ дощивъ у насъ въ сивбу мало выпадає; а буває й такъ: після доброго дощу озимына зійде, а потімъ потягне засуха, тоді на списивчанымъ и петривчанымъ парахъ сходь пропадуть, а на чорнимъ будуть жыть, бо въ ёму єсть всподи запасъ ще снігової води. Оттакъ було и вторикъ зъ сходь: ваші—після дощыку зійшли тай потімъ посохлы, а мої врунылысь добре, хочъ зразу були й ридкувати.

— А по скілька пудивъ насиння треба сіяти на десятину?

— Та сєго не можна сказать, бо въ однимъ краю сіють густіше, а въ другимъ рідче. У насъ, підъ Одессою сіють озимого та й ярого хліба не бильше пьяти пудивъ на десятину, а по другихъ краяхъ сіють и по дванадцять: чымъ теплиця и сухища сторона, тымъ менше сіють насиння. Та й на однимъ полі не однаково сіють: чымъ ранище сіється хлібъ, тымъ менше треба насиння; въ Спасивку сіють менше насиння, ніжъ після Сємена, бо спасивчана озимына має бильше часу розкоринитись, ніжъ та, що посіяна після Сємена. Зновъ, коли сіється рядовою сіялкою, то треба сіяти менше насиння, ніжъ тоді, коли сіється руками, бо рядова сіялка не розкыдає зерна по верху, а садыть ёго на одній глыбыні, черезъ те ни одно зерно не пропадає дурно, а кожне дає сходъ. Теперъ де-якы хазяинны почалы робыть зъ рядовымъ посивомъ таку пробу: сіють хлібъ шырокымы рядкамы, а потімъ литомъ сапують ихъ разивъ два якъ кукурузу. На такий посивъ насиння йде далеко менше, а родыть винъ, кажуть, удвое бильше, бо земля підъ нымъ завжди роспушується сапамы.

— То ся сивалка дуже хороша штука, а дорога вона?

— Та на жалъ дорога—рублівъ 100, не менше.

— Ну, намъ сымы сивалкамы не сіяти, се не по нашихъ грошахъ!

— Чого? Можна скластысь скількомъ хазяйинамъ тай выпысать гуртомъ сіялку черезъ Земську Управу. Вы-жъ теперъ купуете гуртомъ кинськи молотылки та й молотыте

по черзи, оттакъ можна робыть и зъ сіялкою. Вона скоро окупыть себе: пощытайте те, що вона зберігає зерно, а найбільше те, що вона дуже побільшує врожай. Рядовою сіялкою можна посіять въ день парюу киньмы десятины пять, отъ и розщытайте скількомъ хазяйинамъ треба скластысь, щобъ купыть одну сіялку. Въ нашемъ засушливомъ краю кожному хазяйинову треба сіять рядовою сіялкою та робыть чорный паръ, а инакше не вартъ и сіять озымыны.

— Такъ-то такъ, колы-жъ заморочлыве дило зъ сымъ чорнымъ паромъ!

— Яка-жъ тутъ морока? Вы звыклы якъ-небудъ подряпать, якъ-небудъ посіять, нехай родыть—«якъ Богъ схоче, то, мовлявъ, и на камени вродыть», а воно и родыть такъ, що вы мало не що-году обертаетесь до Земства за помичью. Правда, коло пару треба поробыть, а зате-жъ есть и корысть...

— Отъ-же я думаю, що якъ пощытаты роботу коло ёго та ще й те, що циле лито земля дурнисенько лежала, то воно одно на одно й выйде!

— А ну, пощытаймо, що коштуе чорный паръ и що на ёму вродыло, а що коштуе и що вродывъ вашъ петривчаный паръ. За оранку одній десятины весною, після сивбы треба дать рубливъ 4, а за оранку въ Петривку треба класты рубливъ 5 за десятину, бо литомъ роботныгъ дорожче платыться...

— А зате-жъ вы разивъ чотыри чи пять скородылы свій паръ, а се коштуе не менче, якъ рубля 3; та поле дурнисенько пролежало циле лито пидъ паромъ, а якъ-бы вы ёго выорали тоди якъ мы оремо, то на ёму-бъ циле лито скотына паслась.

— Яка вже тамъ пасовыця на вашихъ толокахъ! а все-таки я буду щытать десятину толокы рубливъ по 8 за десятину. Себъ-то, одна десятина мого пару обійшлась въ 15 рубливъ (оранка—4, скороження—3 и поле 8 рубливъ), а ваша десятина пару—5 рубливъ, только за оранку, бо вы на й щось тамъ паслы до Пётра, чы до Спаса. Выходыть, що десятина мого пару дорожче видъ вашого а 10 рубливъ; теперъ пощытаймо, що вродыло на вашій

десятины и що на мой. Скількы вы сподиваетесь взять зъ десятины?

— Та сей годъ неврожайный, не багато прыйдется взяты...

— Та й моя-жъ ныва не въ другій губернии, а на однімъ поли зъ вашою, значыть, и у мене неврожай. Ну, все-таки скількы вы думаете буде на вашій десятины?

— Жыта буде, може, пудивъ зъ двадцать, а зъ озымои пшеницы, то наврядъ чи й насиння вернется.

Урожай жыта въ 1899 году:
1) На чорнымъ парю, 2) На раннимъ весиннымъ и 3) На Петривчанымъ парю.

— Ну, кладимъ жыто по 50 копіекъ за пудъ; значыть, вы зъ вашей десятины визьмете зерна на 10 рубливъ.

А моя десятина, якъ вы сами кажете, дасть бильше, нижъ 150 пудивъ; нехай якъ Богъ помылуе видъ граду, нехай вона дасть 150 пудивъ, то выходить, що моя десятина дасть на 75 рубливъ зерна, а ваша тилько на 10. Теперъ, росходу у васъ небереться рубливъ 20 на десятину; пощытайте поле, оранку, насиння, возовыцю, то такъ воно й вийде, а у мене росходу буде рубливъ на 30 зъ лышкомъ, бо мій паръ дорожче видъ вашого, якъ мы щыталы, на 10 рубливъ, та ще й возовыци бильше, нижъ у васъ. Значить, вы сёго году дурнисенько працювалы коло хлеба, бо вамъ и за роботу не вернулось, а я зъ десятины жыта маю на 45 рубливъ корысти, а зъ озымои пшеницы, то и вдвое бильше. Отъ, вамъ и морока зъ паромъ, якъ вы кажете!

— Та се я и самъ бачу... та... знаете, диды наши и батьки такого не робылы, то якось страшно й почынаты...

— Та й мои ни дидъ, ни батько, якъ вы знаете, такъ не робылы, одначе я роблю.

— Вы, друге дило, вы чоловикъ пысьменный, въ кныгахъ бачыте, а мы що? звисно; люде темни.

— Та що-жъ тутъ мудрого? Якъ сами бачыте, ниякои мудраціи тутъ нема, дило просте...

— Та звисно, що-жъ тутъ мудрого? Заразъ писля веснянои сивбы выоры, заскородъ, а потимъ ще колы-небудъ заскородъ, нехай разивъ и пъять доведеться скородыты и то не беда, та... знаете... де-жъ тоди скотыну пасты? Теперъ наша скотына до Пётра на толоци ходыть, а якъ весною пооремъ толоку, то де-жъ скотыну пасты?

— Се друге дило. Ну, колы нема де скотыны пасты, то выорить весною хочъ половыну толоки на паръ, а на другій пасить скотыну, докы вона не перейде на отавы та на стерни. Та колыбъ вы робылы чорный паръ тилько на сій половыни, то и тоди було-бъ далеко бильше хлеба, нижъ теперъ зъ усёго поля; рощытайте сами—у мене десятина жыта дала 150 пудивъ, а у васъ ледви 20.

— Треба пробуваты. Я теперъ згадую, що й я разъ нехотя зробывъ чорный паръ: одного году выоравъ я, знаете, весною на гречку та такъ и не сівъ, бо до са-

мисенького Онуфрія дощу не було. Въ жныва писля дощыку миленько переоравъ ту десятину, а въ Спасивку и засівъ ии жытомъ; та таке вродыло жыто, що не знаю, чи й буде у мене колы зновъ таке! Сказаты-бъ полиття на ёго тоди було, такъ ни—жытá того году у людей ледви насиння вернулы.

— Отъ, бачыте! Само показуе, що треба ранище орать на паръ.

— Та въ сухе лито, то такъ, а въ мокре, я думаю, на чорному пару не буде хлеба—збуе тай выляже, бо на чорнымъ пару, якъ видно, хлебъ росте дуже роскишно.

— А треба й за сымъ дывытысь. На чорнымъ пару треба ридче сівать, якъ завжди сіеться, а колы зъ зимы озымына вийде дуже густа, то треба ии весною, якъ земля протряхне, подряпати боронамы, щобъ ажъ почорнила. Се николы не пошкодыть озымыни, а що-году свою драпаю весною желызымы боронамы; густу скорожу боринъ у чотыри, а ридку—въ одну борону, вона видтого ще краще родыть.

— Якъ жывыи дивду, безприминно зроблю пробу, выорю хочъ шматочокъ толоки весною на паръ. Тилько що-жъ? якъ я одынъ выорю, то череда мій паръ чысто затовче...

— Треба вговорить громаду, щобъ вси половыну толоки оралы весною на паръ, а на другій скотына-бъ паслась. Тилько обробляйте паръ такъ, якъ я оце вамъ розказавъ, бо якъ вы хочъ и выорете весною та у слидъ не заскородыте, то винъ высохне; або выорете, заскородыте, та литомъ дасте ёму заросты бурьянамы, то винъ те-жъ высохне, а потимъ ёго ще прыйдётся писля жнывъ переорувать, тоди й зовсимъ ничего зъ ёго не вийде, а вы тоди скажете, що я Богъ знае-що повывадувавъ.

— Ни, буду точнисенько такъ робыты, якъ вы розказалы, бо що-жъ? се й слипый бачыть, що паръ вельке дило. Помылуйте, у мене на десятини вродыло жыта 20 пудивъ, а у васъ—150, а пшеницю то й ривнять нічого! Я думавъ, що вы може у колино глыбыны орете, або може що сыпете таке, що видъ ёго хлебъ росте, якъ зъ воды, а вы робыте таке, що и намъ можна! Ни, треба щось думаты

и намъ, бо видно не ти вже часы настали... Треба щось робити, а не то доведеться всімъ свить-за очи тикати.

— Ни, хто має хочъ маленький шматочокъ своєї землі, тому не треба тикати, а треба зовсімъ на инчий ладъ хазяйство впорядкувати.

II.

Плодозминь.

Черезъ скільки днівъ мы зновъ розговорились зъ сусидомъ, винъ и каже:

— А я все думаю про те, що вы мени розказували. Вы кажете, що треба инакше хазяйнувати; а отъ, перше вси хазяйнували такъ само, якъ теперъ мы и чорного пару никто не робивъ, а хлїбъ родивъ; та й цина тоди на ёго була не така якъ теперъ: пшениця була по рублю, або по 1 р. 20 за пудъ, жыто те-жъ до рубля сягало.

— Ну, а теперъ вже не можна такъ хазяйнувати, якъ колись хазяйнували, бо теперъ и зѣмли выпажани, не такъ вже родять якъ колись и хлїбъ подешевшавъ.

— Та може колы й подорожчае!

— Подорожчае хлїба голодного году, тоди якъ намъ прійдеться купувати.

— Нехай Богъ мылуе видъ такихъ годивъ!

— Хлїбъ вже не подорожчае, глядять, що винъ ще подешевшае. Перше, якъ вы сами знаете, люде не насивали стількы хлїба якъ теперъ. Скільки перше було цилынного поля, перелогивъ?! А теперъ чысто вси зѣмли пороспахували тай орють що-году.

— Правда! Стари люде розказують, що бувало чоловікъ пооре день, або два дни, то стількы ёму хлїба зародить, що винъ на цилый рікъ має що йисти; оплаткы були не великы, одежда дома робилась, то не треба було багато й хлїба насивати, а теперъ всякий насивае хлїба

не тилькы на харчи, а й для грошей, щобъ купити одежу, оплатитися та до хаты купити всячины, а все зъ того хлїба. Тилько здумати, скільки-то теперъ хлїба люде навозять на базари. Боже мій! А перше сѣго не було; черезъ те-то винъ, мабуть, и подешевшавъ!

— Перше, бачте, колы за-границю йшовъ тилькы нашъ хлїбъ, тоди на ёго й цина була, а теперъ скризъ взялись за хлїбопашество; теперъ зъ Амерыкы и зъ Индіи везуть хлїбъ, а отъ, якъ скинчать чавунку черезъ всю Сибирь неисходиму, та й звидить почнуть возить. Подумайте, скільки тамъ ще такихъ степивъ, що зъ роду-вику плуга не бачылы?!

— Що-жъ намъ робити?!

— Перше всѣго треба такъ робить, щобъ не було неврожаю; якъ що году буде родить хлїбъ, то винъ собі дешевше обійдеться, тоди и зъ хлїба буде корысть, хочъ и цина на ёго буде мала. Отъ, бачыте, я й сѣго году маю корысть зъ хлїба, а вамъ и за роботу не вернулось.

— Та се неврожайный годъ, а доброго году, то й мы маємо заробитокъ зъ хлїба.

— А чи багато у васъ тыхъ добрыхъ годивъ? Треба такъ робить, щобъ вси годы були добри, щобъ що-году родивъ хлїбъ. Тымъ-то чорный паръ и хороший, що винъ ривняе годы: на ёму, якъ вы сами бачыте, и въ неврожайный годъ добре родить озымына. Окримъ того, колы земля циле лито пролежить пидъ паромъ вохкою, то въ ній выробляється стілько сылы, наче на ній гною навезено.

— Та я й самъ бачу, що чорный паръ велике дило, а що-жъ ще робити?

— Треба завести въ поли зовсімъ новий ладъ, инакше хазяйство впорядкувати. Колись, якъ ще було просторно, якъ було багато степивъ, люде не орали завжди на однимъ мисци, а минялы поля: пооруть скільки рогивъ на однимъ поли, а потимъ, колы воно засмититься вивсюгомъ та иншими дыкымы травами, покидають ёго пидъ синогисъ чи пидъ выпасъ, а хлїбъ сїють на свижимъ мисци. Пролежить поле пидъ синокосомъ чи пидъ выпасомъ скільки

литъ, видпочине, набереться сылы та очыститься видъ всякого смиття, тоди зновъ на ёму родыть добре хлибъ. Черезъ те колысь, за дидивъ нашихъ, хлибъ краще родывъ, нижъ теперъ, хочъ воны оброблялы землю не краще, якъ мы обробляемъ; треба й намъ щось робыть, щобъ земля видпочывала, набиралась сылы та очыщалась видъ всякихъ дыкыхъ травъ. А тымъ часомъ, теперъ вже не можна кыдать земли пидъ синогисъ та ждаты помы вона очыститься видъ бурьянивъ, бо теперъ сутужно стало на землю, вона теперъ стала далеко дорожча якъ колысь.

— Та же-жъ мы даемъ земли одпочываты, пускаемъ черезъ два годы въ толоку, то поле выправляється и очыщається.

— Ни, за одно лито толокою поля не выправышь и не очыстышь. Якъ-бы воно справди було такъ, якъ вы кажете, то у васъ що-году хлибъ родывъ-бы добрый та чыстый, а на дили воно выходить не такъ: и зѣмли ваши засмичени вивсюгомъ, кукилемъ та иншими дыкымы травами и хлибъ родыть не такъ якъ слидъ, а се все черезъ те, що вы въ поли сіете тилько колосовой хлибъ—себъ-то жыто, пшеницю, ячминь, овесъ, просо...

— Такъ що-жъ ще сіяты?

— А отъ слухайте, я до того ричъ веду.

— Всяка рослына, всяке зилля тягне соби зъ земли сылу на харчи, на пожитокъ; безъ сихъ харчивъ рослына не може рости такъ само, якъ живе твориння, не може жыть безъ ййжи. Отъ-же не однакови живи твориння неоднаковою харчою жыуть: скотына живе одною харчою, а звирына—другою. Такъ и рослыны: колосовой хлибъ бере съ земли одну сылу, а горобына—картопля, бурякы, хвасоля берутъ соби другу сылу. Розуміете?

— Ну, ну такъ що-жъ дали?

— Такъ отъ, колы на одномъ поли що-году сіяты все яку-небудь одну рослыну, то вона вытягне съ земли ту сылу, яка йй потрібна для зросту и поле те такъ обезсиліе, що перестане родыть ту рослыну, а посійте на ёму що-небудь друге, то воно дасть добрый врожай. Отъ, вы

споконъ вику сіете въ поли тилько колосовой хлибъ, то винъ заберае зъ земли ту сылу, якою винъ жывиться и вже не родыть такъ добре якъ колысь, а якъ-бы на тымъ самимъ поли посадить кукурузу, бурякы, соняшныкы, чи картоплю, то воны уродять дуже добре, бо колосовой хлибъ не забравъ зъ земли тій сылы, що потрібна для ййхъ. Вы сами не разъ помичалы, що на выпаханній земли, на котрій вже не родыть хлибъ, бурьяны вырастають часомъ такы якъ лисъ; значыть, въ сій земли есть сыла, тилько не та, що потрібна для хлиба, а та, которою жыють бурьяны. Колы вы посадите въ поли картоплю, бурякы, кукурузу, то воны не визьмутъ зъ земли тій сылы, котрою жывиться хлибъ, значыть, поле за той годъ видпочине, набереться сылы для колосового хлиба.

Якъ оттакъ зминювать що-году одну рослыну другою, то поле николи не обезсиліе и завжде даватиме хороши врожай, хочъ-бы воно й що-году оралось. Такой порядокъ въ поли, колы після колосового хлиба, на другой годъ не сіють зновъ колосового, а садять на тымъ місци картоплю, бурякы та иншу горобыну, зветься *плодозміномъ* чи *плодопереминомъ*.

Садить въ поли картоплю, бурякы, кукурузу, хвасоля та иншу горобыну, сійте травы для скотыны, то у васъ завжде буде родыть добрый хлибъ, бо після горобыны поле очыститься сапами видъ бурьянивъ, одпочине и выправыться для хлиба краще нижъ після толоки; а пидъ сіяною травою земля швыдче набереться сылы, нижъ пидъ степовымъ синокосомъ и даватиме багато хорошей паши для скотыны. *)

За-грянницею люде въ поли сіють для скотыны бурякы, кукурузу та травы, а черезъ те воны и въ маленькому хазайстві держать багато скотыны, мають зъ неи хорошу корысть та багато гною, котрымъ выгноють свои земли; тымъ-то и хлибъ у ййхъ родыть такъ, що наши хазайины йй не повирять: у ййхъ десятина часто-густо дае и

*) Розмова про с. хазайство. 3-тя книжка. Сіяны травы, кукуруза та бурякы. Е. Чикаленко.

по 300 пудивъ пшеницы. Тамъ люде давно розибрали, що выгодинище добре обробить одну десятину, нижъ пять та абы-якъ.

— Та й у насъ те-жъ де-хто гноить землю пидъ озымыну, а чого-жъ вона не родить такъ?

— Та вы й гноите не такъ якъ слидъ: понакыдаєте гній купами, а потімъ въ посушне літо на тыхъ місцяхъ хлібъ повыгоряє, а въ мокре—вродыть лобода та иншій бур'янь.

— А якъ-же ёго гноить?

— Перше всёго, не треба зимою выкыдать съ пидъ скотыны гною на двиръ ажъ до весны, тилькы треба частище пидкыдать свижою пидстилка, щобъ пидъ скотыною завжди було сухо; тоди гній не буде вывирюватись, не змыватиметься дощами и не губытyme своеи сылы, а вбиратyme въ себе сечь, а се й есть сама найкорыстна частына гною. Колы гній выкыдається зимою на двиръ, то ёго треба складать на купу де-небудъ въ лощыни або въ ями, щобъ зъ ёго не стикала сечь, та посыпать попиломъ, та перекладать его снігомъ, щобъ винъ не перегоравъ и не губывъ свои сылы.

Весною, якъ можна ранище, гній треба вывезты на поле, роstrусыть ривненько по ныви тай прыорать неглыбоко, тоди винъ швыдче перегорыть, перепріє въ земли; найкраще ёго прыорувать вершкывъ на два, не глыбше, та ривненько, щобъ винъ ввесь бувъ закрытый землею и щобъ борона не вытягала ёго на верхъ. Въ нашымъ краю не треба навалювать гною дуже товсто: найкраще вымиркувать такъ, щобъ на одынъ квадратный сажинъ прийшлося по пивъ-пуда гною, себъ-то 1200 пудивъ на десятину; а въ тыхъ губерняхъ, де ридко буває посуха, можна вывозыть по 2400 пудивъ и бильше на десятину.

Тилькы треба завжди пам'ятать, що гній помогає тилько тоди, колы поле чисте, а колы воно засмичене всякымы бур'янамы, то зъ гною не буде ніякои корысти; тымъ-то у васъ и не родить такий хлібъ якъ за-гряныцею, хочъ вы й гноите землю. Отъ, якъ бы вы завелы плодозминъ та

робылы чорный паръ, то й у васъ що-году родывъ-бы добрый та чыстый хлібъ.

— А якъ же ёго завести?

— А отъ якъ. У васъ земля розбыта на тры поля, въ трёхъ рўкахъ; значыть, у васъ заведено сивооборотъ на тры змыны: толоку вы орете на озымыну, писля озымыны сієте ярыну, а писля ярыны земля зновъ иде въ толоку, и такъ, воно споконъ-вигу йде кругомъ.

— Такъ; а теперъ вже заводыться таке, що й не розберешъ. Теперъ вже по де-якыхъ селахъ нема такого ладу, а сіють такъ якъ прийдеться...

— Се дуже погано; таке безладдя въ поли—гирше всёго. Вашъ ладъ бувъ-бы дуже добрый, якъ-бы вы ще добавылы одну змину, щобъ у васъ було не тры поля, а чотыри. Тоди, на одной змині зробылы-бъ чорный паръ, на *другій* змині у васъ була-бъ озымына; въ *третьей* змині посадылы-бъ горобыну: картоплю, бурякы, кукурузу, хвасолю, собяшныкы, баштанъ та инше таке, шо сапається; въ сій-же змині можна сіять лёнъ, рапсъ, рыжій, гречку, горохъ, сачовицю. *Четверту* змину засіялы-бъ ярыною, себъ то ячменемъ, вивсомъ, ярою пшеницею.

На другой годъ озымыну посіялы-бъ на чорнымъ пару; картоплю, бурякы та иншу горобыну посадылы бъ въ тій змині, шо була вторикъ пидъ озымыною; ярыну посіялы-бъ на тій змині, шо була пидъ горобыною; а де була вторикъ ярына, зробылы-бъ чорный паръ; и такъ, воно пышло-бъ кругомъ, одно за другимъ. Теперъ у васъ озымына чи ярына вертається черезъ тры годы на те місце, де вона сей годъ посіяна, а тоди кожный хлібъ вертатиметься черезъ чотыри—на п'ятий. Сей порядокъ чи сивооборотъ тымъ хороший, шо тутъ колосовый хлібъ не сіється по стерни; тутъ, на другой годъ писля озымыны не сіється ярына, якъ теперъ у васъ, а садыться картопля, бурякы та инша горобына. Земля за сей годъ перебыється сапами, пидпушыться, очыстыться видъ дыкыхъ травъ та запасе сылы для колосового хліба, то на другой рікъ и ярына на ній вродыть добре.

— А звисно, на картоплыщи хлибъ завжде родыть добре.

— Отъ бачыте! А пisle ярыны, пидъ чорнымъ паромъ поле зновъ очыстыться та запасе сылы для озимыны. И такъ що-году озимына буде на чорнимъ пару, а ярына тежъ на пару зъ пидъ картопли, бурякивъ та баштана чи шо. Якъ зробіте такой порядокъ на чотыри змины, то у васъ буде що-году добрый хлибъ и для скотыны буде паша...

— А де жъ ии тоди пасты, де-жъ буде толока?

— Та хйба на вашій толоци колы напасаеться скотына? у васъ що-году толока така чорна якъ чорный паръ?

— Правда, скотына въ день ходыть по толоци, а въ вечери прыйде до дому, та зъ стрихи смыкае...

— Отъ бачыте! и хлибъ не родыть и на толоци пашы нема; а якъ заведете такой ладъ, якъ я кажу, то й хлибъ родытыме и скотыну буде чымъ годувать.

— Та наша скотына безъ толоки не прожыве, вона занудыться, цилый годъ стоячы на привъязи.

— То отдилить шматокъ поля для вичнёго выгону, щобъ скотына мала де прохажуватись, а на ничъ будете давать пашы въ ясла. Въ третій змини можна посіять для скотыны трохы травы — могоару або вины зъ вивсомъ, тай накошувать що-вечера для скотыны *)

— Якъ-же безъ толоки буде одпочываты поле?

— Я вже вамъ казавъ—садить въ поли горóдыну, робить чорный паръ, вывозьте на поле гній, то й безъ толоки поле завжде буде давать хороши врожай.

— А у насъ здавна люде кажутъ, що поле найбільше выправляється тымъ, що скотына вбывае, утолочуе ёго ногамы; черезъ те въ нашимъ сели люде николи не скасують толоки, я се добре знаю.

— Ну колы вы такъ держытесь толоки, то отдилить п'яту змину пидъ толоку года на тры пидрядъ; за тры годы поле справди выправыться, втолочыться, утопчеться

*) Розмова про с. хазайство. 3-тя книжка. Сіянн травы, кукуруза та бурякы.

снасть у васъ спильни. У васъ оре артильный плугъ, ходять артильни бороны, увесь обробитокъ робыться артилью. Гуртомъ посіете хлибъ, гуртомъ ёго зберете, звезете на одынъ тигъ, змолотыте машыною, сховаєте въ комору скількы треба зерна на насиння; продасте, скількы треба на ошлаткы, а решту подилыте на робочи души. Вамъ зъ жинкою дви пайкы, братови съ жинкою та сыномъ—дви съ половиною; половина кладеться на хлопця-погоныча, а дядькови чотыри пайкы, бо йихъ робыло четверо велыкыхъ. Артильну скотыну можна зимовать въ тымъ двори, де хлибъ молотылы; якъ велыка артиль, то треба обирать соби атамана, щобъ дававъ всёму порядокъ.

Артилью хазайинувать далеко краще, нижъ самому. Отъ, скажемо, вы выоралы весною на паръ; у жныва вамъ безпреминно треба ёго проскородыть, а тутъ хлибъ поспивъ. Що тутъ робыть? Пиды до пару—хлибъ вытрусыться, пиды до хлиба—паръ заросте тай высохне; а колы у васъ артиль, то одынъ пишовъ скородыть паръ, а други хлибъ збирають. Отъ, робота йде, якъ въ якій-небудь економіи. Або, не дай Богъ чоловікови слабосты литомъ, то одынокый небагатый хазайинъ и зовсимъ пропаде, а колы винъ въ спильци, то хлибъ зберуть и безъ ёго, а ёму ёго пайку дадутъ. Артиль велыке дило! Артилью лекше завести свою рядову сіялку, саможатку, кинну молотылку и инши машыны, а одынокый небагатый хазайинъ не зможе купыть сыхъ машынъ; артилью скоріше можна и земелькы прыкупыть...

— Що й казаты! се, справди, добре дило. Ну, а можна й робочу скотыну маты кожному окроме, тилько гуртомъ оброблять землю, збираты хлибъ и потимъ дилытысь на поли снопамы?

— Можна й такъ, тилько краще гуртомъ довести роботу до кинця тай подилыться зерномъ.

— Йй Богу, се добре дило! Тилькы зъ нашимъ народомъ не заведешъ—заразъ погрызуться; у насъ кажутъ, що тилько й спилкы, що чоловікъ та жинка!

— Се пусте. А въ Александрійскимъ уизди хйба анголы складають артили? Таки-же сами люде, якъ и вы. Не безъ

того, буває и такъ, що артили розходяться, а хиба чоловіки съ жінками не грызуться та не розходяться! Ни, що не кажити, а спилка велике діло, особливо для біднихъ хазяйинивъ, що не спроможуться на свого плуга та на гроши, щобъ наняти землі.

Та якъ бы вы склали зъ братомъ та зъ дядькомъ артиль, то у васъ було-бъ десять съ половиною десятинь своєї землі та ще прынялы-бъ трохе; завелыбъ ладъ на чотыри, чи на шість зминъ, то у васъ и хлибъ що-году родывъ-бы, паши було-бъ багато, тоди й скотына завелась-бы, а злитъ черезъ скілька и *земелькы* прикупылыбъ съ запоною банка.

Я розсказавъ въ сій книжечці, якъ треба упорядкувати хазяйство, щобъ зъ ёго була корысть, та щобъ була змога выбытись зъ тіи биды, що гнитыть теперъ хлиборобивъ. Я розсказавъ не казку, не байку яку небудь, а те, що я самъ випробувавъ на своимъ хазяйстві та що люде по иншихъ краяхъ давно роблять. А на послідокъ скажу словами Тараса Шевченка: *)

Учитесь, браты мои,

Учитесь, чытайте

И чужому научайтесь...

Бо безъ науки, безъ книжки вы ще довго будете блукать якъ въ темноті и жыть въ бідности.

*) Кобзарь. Т. Г. Шевченко

ДНСТБ УААН

0H0015153

Склады выдання:

Въ Одессѣ (Пушкинская, № 20), магазинъ Южно-Русскаго
Общества Печатнаго Дѣла.

Въ Кіевѣ (Безаковская, № 14), магазинъ журнала «Кіев-
ская Старина».

Тамъ же продаются того же автора:—, „**Розмова про сельское
хазайство**“. Книжка II—Кони, скотына, свини та вивци. (Одо-
брена ученымъ Комитетомъ Министерства Земледѣлія; допу-
щена Министерствомъ Народнаго Просвѣщенія въ бібліотеки
народныхъ училищъ, въ бесплатныя читальни и бібліотеки
для народа и премирована Харьковскимъ сельско-хозяйств.
Обществомъ **большою серебряною медалью**). Книжка III—**Сіяни
травы, нукуруза та буряны**. (Допущена въ подвѣдомственные
Министерству Земледѣлія и Государств. Имуществъ низшія
сельско-хоз. школы, находящіяся въ тѣхъ губерніяхъ, гдѣ
крестьянское населеніе говоритъ на малорусскомъ нарѣчїи.
Журнальное постановленіе за № 86, утвержд. Г. Минист-
ромъ Землед. и Госуд. Имущ.).